

Разовій раді ДФ 35.051.112 для проведення захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Університетська, 1)

ВІДГУК

*офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента,
професора кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Майкут Христини Василівни

на дисертацію

Зборівського Юрія-Антонія Ярославовича на тему:

**«Цивільно-правове регулювання трансплантації
анатомічних матеріалів людини»,**

подану до захисту у разову спеціалізовану вчену раду у Львівському національному університеті імені Івана Франка на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дисертаційної роботи.

В умовах реформування цивільного законодавства особливого значення набуває вдосконалення правового регулювання особистих немайнових прав фізичної особи. Зокрема, вагоме місце у цьому процесі займають особисті немайнові права, пов'язані з охороною здоров'я, донорством органів та наданням медичної допомоги.

Одним із способів лікування, що забезпечують реалізацію права на охорону здоров'я та медичну допомогу, є надання послуг з трансплантації анатомічних матеріалів. Такі послуги не можуть надаватися без використання анатомічних матеріалів, отриманих з людського тіла. Оновлення законодавства у сфері трансплантації породило низку теоретичних і практичних питань, які потребують вирішення. Відповідно метою вдосконалення правового регулювання діяльності з трансплантації анатомічних матеріалів є сприяння реалізації особистих немайнових прав людини на охорону здоров'я, донорство органів, медичну допомогу та інших прав, що впливають з них, які забезпечують природне існування людини.

З прийняттям Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» було створено правову основу для підтримки розвитку

трансплантаційної медицини. Однак розвиток технологій медичної трансплантації виявив недоліки та неузгодженості в чинному законодавстві. Попри беззаперечну актуальність цих питань, багато аспектів у даній сфері відносин залишилися недостатньо дослідженими.

Отже, вищенаведеним зумовлена актуальність обраної теми дисертації, а проведене автором дослідження містить вагомий теоретичні та практичні результати.

Ступінь обґрунтованості, достовірність та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі.

На підставі аналізу дисертації Зборівського Ю.-А.Я. можна дійти висновку про те, що наукове дослідження автора є самостійним, оригінальним та цілісним. Це обумовлено насамперед тим, що завдання дослідження, методологія і методика роботи, її науковий інструментарій є обґрунтованими з точки зору існуючих вимог до наукових робіт такого рівня. Визначені в роботі завдання відповідають загальній меті наукової праці, що полягає не лише у комплексному аналізі особистих немайнових прав у сфері трансплантації та визначенні понять, які пов'язані з нею, а також і у розробці пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення положень чинного ЦК України та Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині».

Об'єкт та предмет дослідження визначені чітко та співвідносяться між собою як ціле й частина. Так, об'єктом дослідження автор визначив цивільно-правові відносини з трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів від донора реципієнту. Предметом дослідження є цивільно-правові форми надання трансплантаційних медичних послуг, нормативно-правові акти, які визначають правовий статус донора, реципієнта та інших суб'єктів діяльності, пов'язаної з трансплантацією та правозастосувальна практика.

Дане дисертаційне дослідження є науковою роботою, в якій здійснений глибокий аналіз цивільно-правових проблем, пов'язаних з наданням медичних послуг з трансплантації. Особливу увагу приділено здійсненню особистих немайнових прав, пов'язаних з охороною здоров'я, медичною допомогою та донорством. Здобувач чітко визначив мету, завдання та обґрунтував висновки, продемонструвавши елементи оригінальності у своїх висновках.

Зокрема, мета дослідження полягала у науковому обґрунтуванні теоретичних положень, спрямованих на удосконалення цивільно-правового регулювання трансплантації анатомічних матеріалів та правових форм реалізації особистих немайнових прав фізичної особи в сфері трансплантації на основі аналізу правозастосувальної практики. Для досягнення цієї мети були поставлені наступні завдання: дослідити особливості здійснення особистих немайнових прав фізичної

особи в сфері надання трансплантаційних послуг; з'ясувати структуру немайнового правовідношення з трансплантації анатомічних матеріалів; визначити поняття та види анатомічних матеріалів; проаналізувати правовий режим анатомічних матеріалів; дослідити категорію «медична послуга» як правову форму надання медичної допомоги з трансплантації; з'ясувати особливості правового статусу суб'єктів немайнового правовідношення з трансплантації; обґрунтувати пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства в сфері надання медичної допомоги шляхом трансплантації.

В процесі написання дисертації використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, які були обрані відповідно до мети і завдань дослідження. Серед них можна виділити діалектичний метод, методи аналізу і синтезу, метод системно-історичного аналізу, порівняльний метод, формально-юридичний метод, а також метод узагальнення.

Таким чином, можна констатувати, що проведене дослідження ґрунтувалося на цілісній та системній методології, що відображає його комплексний характер та високий рівень наукових узагальнень.

Структура дисертації. За своєю структурою дисертація відповідає меті та поставленим завданням і складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, списку використаних джерел та додатку.

Дисертація є завершеним науковим дослідженням, виконаним відповідно до встановлених вимог. Дослідження розкриває найважливіші теоретичні та практичні елементи цивільно-правового регулювання трансплантації анатомічних матеріалів людини з урахуванням реалізації особистих немайнових прав фізичної особи, пов'язаних з донорством органів та наданням медичної допомоги. У науковій роботі аналізується низка положень національного законодавства, а також міжнародного досвіду правового регулювання вказаної сфери відносин.

Розділ I *«Загальнотеоретична характеристика немайнових правовідносин з трансплантації анатомічних матеріалів»* складається з двох підрозділів та аналізує фундаментальні аспекти правовідносин, пов'язаних з трансплантацією анатомічних матеріалів. Основними завданнями цього розділу є: ретельний аналіз існуючої нормативно-правової бази, що регулює діяльність із трансплантації; з'ясування цивільно-правової природи немайнових відносин, що виникають при здійсненні особистих немайнових прав, пов'язаних з охороною здоров'я, медичною допомогою та донорством анатомічних матеріалів. У цьому розділі автор ґрунтовно досліджує основи правового регулювання діяльності з трансплантації, аналізуючи джерела, які регулюють цю сферу відносин. Таким чином, автор комплексно

визначає структуру та особливості немайнових правовідносин у контексті трансплантації донорських органів.

Розділ II *«Анатомічні матеріали як об'єкт немайнового правовідношення з трансплантації»* складається з трьох підрозділів, у яких досліджуються особливості правового режиму анатомічних матеріалів у контексті відносин із трансплантації, їх оборотоздатності, а також характеристика медичної послуги як правової форми опосередкування обороту анатомічних матеріалів. Ці підрозділи присвячені дослідженню правової бази, що дає підстави розглядати анатомічні матеріали як об'єкти цивільних прав, вивченню їхніх характерних ознак, а також з'ясуванню поняття медичної послуги у сфері трансплантації як однієї з форм надання медичної допомоги.

Розділ III *«Правовий статус учасників правовідносин з трансплантації анатомічних матеріалів»* складається з трьох підрозділів, у яких висвітлюється правовий статус учасників немайнового правовідношення, пов'язаного із здійсненням трансплантаційної діяльності. У цих підрозділах детально аналізуються права донорів та реципієнтів, а також права, обов'язки та відповідальність медичних закладів у сфері трансплантації. Аналізуються особливості договірної та недоговірної відповідальності в залежності від характеру порушення.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані за результатами дисертаційної роботи, викладено у одинадцяти наукових працях, серед яких: п'ять наукових статей у фахових виданнях України категорії «Б» та шість тез доповідей на наукових, науково-практичних конференціях, які констатують апробацію результатів роботи. Наукові публікації автора дисертації свідчать про його послідовну роботу над розв'язанням поставлених наукових завдань. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційної роботи. Основні положення та результати дисертаційної роботи, а також рекомендації щодо вдосконалення вітчизняного законодавства обговорено на засіданнях кафедри цивільного права та процесу.

Оцінка змісту дисертації та відповідність вимогам академічної доброчесності.

Дисертація Зборівського Ю.-А.Я. оформлена відповідно до нормативних вимог і стандартів, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, який оптимально поєднує

складові представлено дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

Дисертаційне дослідження містить посилання на згадані автором у тексті джерела інформації при використанні ідей, розробок, тверджень, дотримано положення законодавства про авторські права, надано повну та достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методи дослідження. Вказане дозволяє зробити висновок про дотримання дисертантом вимог академічної доброчесності.

Значну увагу автор приділяє поняттю і ознакам немайнового правовідношення у сфері трансплантації, зокрема, виділяючи такі його основні характеристики як: належність права на трансплантацію всім фізичним особам, яким потрібна медична допомога шляхом надання трансплантаційних заходів з метою охорони здоров'я та забезпечення права на життя; неможливість грошової оцінки анатомічних матеріалів; об'єктивна форма існування донорських органів у вигляді анатомічних матеріалів; отримання згоди донора та реципієнта на трансплантаційну операцію (с. 33-34).

Аналізуючи реалізацію особистих немайнових прав, автор зазначає, що здійснення особистого немайнового права на медичну допомогу в цивільно-правовому аспекті реалізується шляхом укладення договору про медичну послугу як особисто носієм такого особистого права, так і від його імені законним представником. (с. 87). Як приклад, наводяться випадки, коли стороною договору про надання медичної послуги малолітньому або недієздатному може бути його законний представник або у разі якщо донором гемопоетичних стовбурових клітин є особа, яка не досягла 14 років, згода на вилучення у неї гемопоетичних стовбурових клітин надається у письмовому вигляді її батьками або іншими законними представниками цієї особи (с. 104).

Заслугове уваги позиція, відповідно до якої дисертант пропонує окремо виділити особисте немайнове право донора на інформацію про можливі негативні наслідки трансплантації органів та анатомічних матеріалів, зважаючи на те, що трансплантаційні заходи мають ризиковість як для реципієнта, так і для донора (с. 42). В контексті цього питання ним пропонується доповнити частину 4 ст. 285 ЦК України наступним положенням: «Обмеження інформації про стан здоров'я фізичної особи та негативні наслідки трансплантації органів та анатомічних матеріалів не допускається».

Автор також обґрунтовує позицію щодо законодавчого закріплення положень, які стосуються оборотоздатності анатомічних матеріалів, зазначаючи що допуск до цивільного обороту анатомічного матеріалу в об'єктивно

матеріалізованій формі вказує на його цивільну оборотоздатність. (с. 54) У науковій роботі вказується, що анатомічні матеріали, вилучені в особи-донора, мають вигляд матеріалізованих об'єктів, що можуть бути предметом немайнового цивільного обороту. При цьому автор наголошує, що особливістю немайнового правовідношення в сфері трансплантації є те, що особистому немайновому праву реципієнта не кореспондується суб'єктивний цивільний обов'язок донора. (с. 49).

Окремо дисертант аналізує та проводить диференціацію видів відповідальності суб'єктів, які здійснюють трансплантаційну діяльність. Зокрема, звертається увага на те, що договірна відповідальність медичного закладу у сфері трансплантації настає у разі порушення умов договору, укладеного з донором або реципієнтом (їхніми представниками). З іншого боку, деліктне зобов'язання виключає договірну цивільну відповідальність і полягає в заподіянні шкоди протиправними діями (бездіяльністю) здоров'ю донора або реципієнта. (с. 165)

Доречною є пропозиція розширити коло осіб, які вважатимуться родинними донорами. На думку автора, до них можуть належати, за умови імунологічної сумісності, родичі реципієнта до третього ступеня спорідненості та неповнорідні брати та сестри. (с. 129)

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи.

Теоретичне та практичне значення полягає комплексному дослідженні дисертантом найважливіших теоретико-прикладних аспектів цивільно-правових відносин у сфері трансплантації анатомічних матеріалів. В результаті здійсненого дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, які можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти під час підготовки навчальних програм, посібників та підручників, а також при підготовці навчально-методичних посібників і підручників, для проведення лекційних та практичних занять з навчальної дисципліни «Цивільне право України», «Медичне право», «Правове регулювання надання медичних послуг». Висновки та пропозиції можуть бути використані: в науково-дослідній сфері для подальших наукових досліджень відносин у сфері трансплантації; у правотворчій діяльності – для підготовки законопроектів про внесення змін та доповнень до Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» та Цивільного кодексу України; у правозастосовній сфері – при вирішенні спорів, що виникають у сфері відносин із трансплантації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи.

Загалом, позитивно оцінюючи дисертацію Зборівського Ю.-А.Я., необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії:

1. Дисертант значну увагу приділяє поняттю «поінформована згода» та її ознакам, проте не наводить у дисертації свого авторського визначення вказаного поняття. Вбачається доцільним надати таке визначення як елемент наукової новизни.
2. Пропозиція щодо виключення положення статті 290 ЦК України про те, що особа донора не повинна бути відомою реципієнту, а особа реципієнта – родині донора, крім випадків, коли реципієнт і донор перебувають у шлюбі або є близькими родичами видається недостатньо обґрунтованою і потребує уточнення.
3. Потребує додаткової аргументації позиція автора щодо оплатності деяких послуг, які можуть надаватися особі, яка є учасником відносин із трансплантації анатомічних матеріалів (с. 162).
4. В дисертації вказується, що трансплантаційні заходи мають ризиковість як для реципієнта, так і для донора, що зумовлює необхідність окремо виділити особисте немайнове право донора на інформацію про можливі негативні наслідки трансплантації органів та анатомічних матеріалів (с. 97). У зв'язку з цим представляє інтерес питання чи може така інформація бути обмежена за певних обставин, коли це може мати негативний вплив на здоров'я особи.
5. Потребують уточнення критерії цивільно-правової відповідальності медичних закладів та інших суб'єктів, які пов'язані із здійсненням трансплантаційної діяльності, зокрема, в контексті неналежного виконання обов'язків з надання медичної послуги як однієї з підстав для настання такої відповідальності.

Водночас висловлені зауваження загалом стосуються дискусійних аспектів аналізованих проблем, не знижують належний науково-теоретичний рівень проведеного дослідження та не піддають сумніву основні наукові результати, отримані автором. Дисертація є самостійною, завершеною науковою роботою та містить нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачем досліджень, які мають істотне наукове значення, що свідчить про особистий внесок дисертанта у науку цивільного права.

Загальний висновок. Таким чином, вказане дає підстави констатувати, що дисертація Юрія-Антонія Ярославовича Зборівського на тему: «Цивільно-правове регулювання трансплантації анатомічних матеріалів людини», представлена на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Зборівський Юрій-Антоній Ярославович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін Інституту права Львівського
державного університету внутрішніх справ**

Христина МАЙКУТ